

XVII.Yüzyıla Ait Bir Mecmû‘a-i Hikâyât ve Şimdiki Zaman Eki Olan -yor Eki Kullanımına Dair Örnekler¹

Erdi OKUMUŞ

Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-8750-6746, okulmuserdi@gmail.com

Özet

Tarih boyunca var olan insanlık, her dönem sanata ilgi duymuş ve bu ilgi neticesinde sanatla meşgul olmuştur. Bu meşguliyet günün sonunda bir ürün olarak vücut bulmuştur. Edebiyat da bir sanat dalı olarak başta hikaye olmak üzere çeşitli türlerle insanlığın uğraş alanı olmuştur. Çeşitli hikayeler yazılmış, okunmuş ve beğenilmiştir. Bu hikayelerin bazıları seçilerek ayrı bir edebiyat eseri ortaya çıkmıştır. İşte mecmualar, böyle özel bir seçmenin eseridir. Bu eserler, edebiyat malzemesi sunarken öte yandan bir dil malzemesi de sunmaktadır. 17.yüzyıla ait hikaye mecmuası döneminin dil malzemesini sunması bakımından önemlidir. Özellikle Türkçenin bugün şimdiki zaman fonksiyonuyla kullandığı -yor eki kullanımının varlığı üzerindeki az sayıdaki örnekler üzerinden durulup buna dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecmua, hikâye, şimdiki zaman eki.

A 17th Century Mecmû‘a-i Hikâyât and Examples of the Use of the Present Tense Suffix -yor

Abstract

Throughout history, humanity has always shown interest in art, and as a result, engaged with it. This engagement has eventually manifested as a product. Literature, as an art form, has been a domain of human activity, primarily through stories and various other genres. Numerous stories have been written, read, and appreciated. Some of these stories have been selected to create distinct literary works. Compilations, in this sense, are the product of such a selective process. These works not only present literary material but also provide linguistic material. A 17th-century story compilation is important in terms of presenting the linguistic material of its time. In particular, attention has been drawn to the use of the -yor suffix, which is now used in Turkish to indicate the present continuous tense, through a few examples of its existence.

Keywords: Compilation, story, present continuous tense suffix.

¹ Bu makale, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalı Doktora Programında hazırlanan *XVII.Yüzyıla Ait Bir Mecmû‘a-i Hikâyât (vr.214-426) (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)* başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Arapça “cem‘ (جمع)” kökünden gelen mecmû’a, Kamus-ı Türki’de ve Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat’ta toplanmış, bir araya getirilmiş, derilmiş, tanzim ve tertip edilmiş şeyler heyeti; seçilmiş yazılardan oluşan yazma kitap, defter, dergi anlamlarına gelmektedir (Şemseddin Sami, 1317: 481; Devellioğlu, 2007: 131).

Edebî terim olarak mecmua; çoğunlukla müellifi/müstensihi belli olmayan, derleyen zevkine göre oluşturduğu, farklı isimlerin değişik türlerdeki eserlerini içeren ya da tek bir tür/form etrafında şekillenen manzum, mensur ya da manzum-mensur karışık defter anlamında kullanılmaktadır (Şenödeyici, Akdağ, 2016: 367; Akpınar, 2015: 344).

Mecmualar, genelde bir veya daha fazla yazar yahut şaire ait çeşitli şekil ve hacimlerdeki dinî, din dışı nesir ya da şiirlerden oluşan derleme kitaplardır (Uzun, 2003: 265). Günümüzde “hikâye seçkisi” olarak adlandırılabilir mecmualar, kıssa geleneğine bağlı ürünler olarak kabul edilir. İslam kültüründe mecmua türü, henüz adı konulmadan, Hz. Muhammed’in hadis yazımına izin vermesiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Sahabîlerin Hz. Peygamber’den duyduklarını kendi ihtiyaçlarına, seçimlerine ve değerlendirmelerine göre toplamaları neticesinde hadis literatüründe sahife, cüz ve kitap isimleriyle anılan ilk derlemeler doğmuştur. Mecmuanın belli tertip ve şekillere kavuşup Araplar, Farslar ve Türkler arasında rağbet bulması, gelişim göstermesi ve farklı ilim dallarında müstakil bir telif türü özelliği kazanması ise birkaç asır sonra gerçekleşmiştir. Osmanlı döneminde mecmuanın gelişimi ise XV. yüzyıldan itibaren dikkat çekmeye başlamış ve XVI. yüzyıldan sonra sayı ve çeşitleri artan bir seyir izlemiştir (Uzun, 2003: 265).

Mecmualardaki metinlerde, genellikle benzer ya da ortak özellikler, konu yakınlıkları görülmektedir. Aynı konuya dair metinlerin yer aldığı mecmualar, içerikleriyle anılmaktadır. Mecmû’a-i ilâhiyât, mecmû’a-i fetâvâ, mecmû’a-i kasâ’id, mecmû’a-i gazeliyât, mecmû’a-i ebyât, mecmû’a-i tevârih, mecmû’a-i vefeyât gibi aynı nazım şekli/türüyle oluşturulan mecmualar da bulunmaktadır. Mecmualarda kısmen hacimsiz eserler derlenmekle birlikte hacimli eserlerin yer aldığı mecmualar da vardır (Köksal, 2012: 85).

Mecmualar, içeriğindeki konu durumuna göre farklı dillerde yazılabilmektedir. Türkçe-Farsça, Arapça veyahut çok dilli olarak görülebilmektedir.

Türk edebiyatında mecmuaların tasnifi üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında ilk tasnifin Agâh Sırrı Levend'e ait olduğu görülmektedir. İçerikten hareketle yapılan tasnif şu şekildedir:

- * Nazire mecmuaları,
- * Meraklılarca toplanmış, antoloji niteliğinde seçme şiir mecmuaları,
- * Farklı konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- * Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar,
- * Tanınmış kişilerce hazırlanmış, birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar (Levend, 2003: c.1).

İkinci tasnif denemesi ise Günay Kut'a aittir. Kut, beş maddede mecmuaları şöyle tasnif etmiştir:

- * Nazire mecmuaları,
- * Seçme şiir mecmuaları,
- * Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya gelmesi ile oluşan mecmualar,
- * Karışık mecmualar,
- * Tanınmış kişilerce veya derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar (Kut, 1986: 170-171).

Yakın zamanda mecmualar üzerine daha geniş kapsamlı tasnifler yapılmıştır. Bu tasniflerden Atabey Kılıç'ın tasnifinde mecmualar; cilt ve tertip hususiyetleri, şekil, dil, muhteva özellikleri bakımından ve şahısların tertip ettiği veya şahıslar için tertip edilen mecmualar şeklinde beş başlık hâlinde sınıflandırılmıştır (Kılıç, 2012: 75-96). Mecmualar; kağıt, cilt, yazı, tezhip gibi şekilsel hususiyetler itibarıyla farklılık arz edebilir. Hatta kiminin düzensiz, genellikle okunaksız ve istinsah hatalarıyla dolu, âdeta karalama defteri gibi olduğu; kiminin de çok düzenli ve özenli bir sanat eseri özelliği taşıdığı söylenebilir (Uzun, 2003: 265-266). Bazı mürettepler mecmualarında, belki bir eser oluşturma gayesi bile gütmeyen, beğendikleri her türden bilgiyi, düzenlemeden, tasnif etmeden ve kaynaklardan doğruluğunu teyit etmeden rastgele kaydetmiş algısı oluştururken bazı derleyicilerin ise düzenli bir eser meydana getirme çabası içerisinde olduğu daha ilk bakışta sezilir (Gürbüz, 2013: 320-321).

Yazma eser kütüphanelerine bakıldığı zaman sayıca en fazla olan tür, mecmualardır. Edebiyat tarihi açısından en önemli kaynaklar arasında olan mecmualar, çeşitli özellikleri bakımından değerlidir. Çalışmamımıza konu olan mecmua ise bir hikaye seçkisidir. Çeşitli eserlerden ve tarih kitaplarından istifade yoluyla oluşturulmuş bir eserdir. Bu mecmuadaki hikayeler, özellikle İran düşünce muhitinin varlığını hissettirir. Bununla birlikte bir miktar da dinî hususiyetler taşıdığını söyleyebiliriz.

Derleyenin tercihleri doğrultusunda oluşturulan mecmualar, aynı zamanda yazıldıkları dönemin edebî zevkini de yansıtır. O yüzden mecmualar sundukları zengin içerikle edebiyat, edebiyat tarihi, tarih, sosyoloji, dinler tarihi, halk bilimi gibi birçok alan için önemli bir kaynak niteliğindedir (Özgeriş, Ulu, 2023: 538).

2. Eserin Müellifi

Üzerinde çalışılan nüshada eserin son varığının 424b bölümünde müellif ismi olarak Mustafa bin Muhammed ismi geçmektedir. Ancak müellif ismi dışında nüshada müellif hakkında başka bir bilgiye rastlanılmamıştır. Yapılan araştırmalar neticesinde müellif hakkında da bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Müellif; Huşeng-name, Kahraman-name, Gerdenkeşan-name, Sam-name ve Süleyman-name gibi eserlerden istifade etmek suretiyle eseri kaleme aldığını belirtmektedir. Bu istifade neticesinde hikayelerin devamını ve daha fazla ayrıntısını merak edenleri bu esere yönlendirmektedir. Müellif eseri oluştururken Tarih-i Gavyan, Tarih-i Hindî, Tarih-i Kebter-i Horasanî, Tarih-i Resanî, Tarih-i Tahmuras, Tarih-i Şahan, Tevarih-i Mutnevî gibi kaynaklara da başvurmuştur.

3. Eserin Yazılış Amacı

Müellif Mustafa bin Muhammed, eseri yazılış amacını şöyle açıklamaktadır: *Bu bî-çâre, şikeste vü peste Allāhu Ta'ālā rağmetine muğtâc bir hâyr-ı du'âya sebep olsun için bu Gerden-keşân-nâme'yi bir araya cem' idüp zahmet çekdüm. Bu kıssa şîrîn bir cāna irüp siz 'azîzlerden bir hâyr-ı du'â isteyüp her kim, bu şîrîn gikâyetleri okıyup bu kitâbı cem' idüp tevârîh kitâblarından fesâha idüp üç ulu mücellid kitâb yazdum. Yârân-ı şafâya eglence olsun için. Yoḥsa var buña, i'tikâd ile hay şöyle ve böyle olmuş dime. Bu bir eglencedür.*

Müellifin bahsettiği üzere eser, hayır duası almak ve insanlara hoşça vakit geçirtmek maksadıyla yazılmıştır. Yine müellifin bahsettiği üzere özellikle tarih kitaplarından ve çeşitli eserlerden seçmece olarak oluşturduğu bu hikaye mecmuasında oldukça zahmet çekmediğini ısrarla vurgulamıştır.

4. Eserin Yazılış Tarihi

Eser, Mustafa bin Muhammed isimli müellif tarafından hicrî takvim yılına göre 1038 yılının zilhicce ayında tamamlanmıştır. Miladî takvim esasına göre bakıldığında 1628 / 1629 senesinin Temmuz/Ağustos aylarına tekabül etmektedir.

Eserin temmet kaydı şu şekildedir: *Temmü 'l-kitâb bi 'avnü 'l-melik el-vehhâb tağrîr-kerde Muşşafâ bin Muğammed, fî-ilâ ve âhîr zi 'l-ğicce sene 1038.*

5. Eserin Dili ve Üslubu

Eserin 214-424 varakları arası çalışmaya konu olan bölümdür. Eserin bu bölümü incelendiğinde Eski Anadolu Türkçesi dil hususiyetleri belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Bununla birlikte artık 17. yüzyıl Türkçesinin imla hususiyetleri görülmektedir. Sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınan eserde, halk diline yakın bir söyleyiş fark edilmektedir. Ayrıca arkaik birtakım kelime ve kullanımlar açısından da zengin bir eserdir. Halk tabirlerine ve deyimlere sıklıkla başvurulmuştur. Hikaye anlatımına uygun olarak diyalog şeklinde bir anlatım kullanılmıştır.

Eser, bütünüyle mensur şekilde kaleme alınmış olup manzum bölüm eserde bulunmamaktadır. Mensur bölümler içerisinde Türkçe kelimeler yanında Arapça ve Farsça sözcükler de yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu kullanımlar, bazen kelime ve tamlama şeklinde iken bazen de doğrudan Arapça veya Farsça bir kelime grubu / cümle şeklinde olmuştur. Eserin dili canlı ve kısa cümlelere dayanır. Bu cümleler bazı yerde konunun gelişmesine paralel olarak karşılıklı konuşmalardan oluşmuştur. Yine bazı yerde ise hikaye üslubu ile zaman zaman karşılıklı diyalog hâlinde devam eder: *Hemân Rây-ı A'zam'uñ ser-'askeri Kâhir-i Efhem ol ğâli görüp rağşından inüp Rây-ı A'zam'uñ rikâbın öpdî, destûr diledi. Rây-ı A'zam eyitdi: İy Kâhir-i Efhem! Yöri seni Lât, Menât'a ısmarladum. Şeyh Necdî yoldaşuñ olsun. Ola ki, benim öykemi Kahtâr-ı A'zam kıtabândan alasin, didi. Ol mel'un ya'nî sîñarı mel'una gayret virdi. Kâhir-i Efhem dahî gergedâna süvâr olup nîzesin başınuñ üzerine çevirdi. Yetmiş dört arış kadd ü kâmetle 'azm-i meydân eyledi. Kahtâr-ı A'zam berâber geldi. Hîşm-u kînle eyitdi: İy nân-u nemek bilmez nâ-be-kâr! Rây-ı A'zam'dan*

şimdiye dek ne kemlik gördüñ ki, anuñ gibi ol sulşanı terk eyledüñ. Dañı Hüşeng gibi tātāra kul olduñ. Cān almadın qanda hālās idersin? diyüp nizesinüñ qoltuğundan berkidüp yalmanuñ bir bucuq kulacı rahşın qulağından aşurdu.

Karşılıklı konuşmalarda hay, bre gibi ünlemlerle konuşmalara canlılık ve hareketlilik katılmaktadır: *Rāy-ı A'zam bunların bu gālini görüp 'aklı başından gitdi. Yine kendiye gelüp eyitdi: Bre ne oldılar? Ya pehlevān niçün gelmedi? Ağalar feryād idüp eyitdiler: İy şāh! Bu gice bir dīv gelüp pehlevānı bār-gāhında yaturken yimiş. Şimdi pehlevānuñ şandalīsinde oturur.* Hareketli ve canlı üslup tarzı, dövüş ve savaş sahnelerinin tasvirinde de vardır: *Andan qahqahāyla gülüp hemān gözlerin başları üzerine fer-ā-fer çevürüp Hüsrev-i Şīr'üñ üzerine sürüp Hüsrev-i Şīr'e bir gürz urdu. Hüsrev-i Şīr gürz[in] berāber virüp men' eyledi. Velī bir ēarb yidi-kim, uyurdu uyandı; mest idi ayıldı. Ammā Zengī'nüñ üç ēarbını ne gāl ise şavdı. Üc ēarb dañı Hüsrev-i Şīr urdu. Zengī dañı men' eyledi. Āhīr-i kār gürz ellerinden birağup serverüñ üzerine sürdi. Dañı muhkem kemerin qavradi. Hüsrev-i Şīr dañı anuñ kemerin qavradi. La'īn bir kerre zor eyledi. Yirinden deprenemedi. Hemān Hüsrev-i Şīr bir kerre yā Allāh diyüp qaldurup başınuñ üzerine alup çevürüp yire urdu. Dañı mecāl virmeyüp başını gövdesinden cüdā qılıp kesdi. Cām[nı] ber-cehennem ismarladı. Nām-ı nişānın cihā[n] yüzinden götürdi. Andan Şālūq'üñ üç ēarbın men' idüp anuñ dañı başına bir gürz urup kellesin hūrd-ı hām idüp cān[ını] cehenneme ismarladı.*

Yer yer bazı cümlelerde Farsçadan geçme kim ve ki bağlama edatları kullanılmıştır. Ancak bunlar cümleler uzatıcı ve anlatımdaki akıcılığı aksatacak şekilde değildir: *Görüñ kim, avrat, oğlan hāşıl itmeyüp işleri ve gücleri māl alup qan dökme kim. Andan Mihyār'üñ gāzīnesine girdiler; gördiler kim, kızıl altun ve aq gümüş şöyle kim, kerpiç kerpiç idüp bir biri üzerine yıgmuş.*

Bir hikâyeden başka bir hikâyeye geçerken bağlantı unsuru olarak *bu yaña* ve *ez-īn-cānib* ifadeleri, eserde hikâyelerde doğal bir geçiş zemini oluşturmuştur:

'Aceb meydāna bu gün kim gire, erlik la'īn kim öte? didiler. Bu yañadan İsfen-i Āhen-dest dañı sīvār olup on yedi kerre yüz biñ eriyle Sām bin Sīvār'a qarşu alāy bağlayup şurdılar.

Gerden-keşān feryād qalurdu. İsfen şād olup eydür: Di-kim āferīn bu cellāda, diyüp ol la'īn meclis qurup birez yidi içdi. Ez-īn-cānib ol cellādılara dārū eßer idüp cümlesi bī-hod olup düşdiler.

Eser, üslup açısından genel olarak canlı ve hareketlidir. Manzum bölüm bulunmamasına karşın farklı hikâyelerden ve tarih kitaplarından istifade edilme biçimi, eserde sürekli bir canlılık

meydana getirmiştir. Bu durum da beraberinde eserin kuruluktan ve sıkıcılıktan uzak kalmasını sağlamıştır.

Eserde hikaye başlangıçları masal ve halk hikayelerinde görülen kalıplaşmış ifadeler ile başlar: *Rāviyān-ı aḥbār ve nāqılān-ı āśār eyle rivāyet ider kim ...*

6. Nüsha Özellikleri

Mecmua-i Hikâyât, Fransa'da Bibliotheque Nationale'de arşiv no: Gaulmin / Regius 1450 Turc 345 numarada kayıtlıdır. Eserin istinsah tarihi hicrî 1038 / miladî 1628 / 1629'dir. Eser, 426 varaktan oluşur ve harekesiz bir metindir; 29 x 22 cm ebatındadır. Eserin çalışmaya konu olan bölümü 214 - 424 varakları arasındadır.

Nüshaya erişim internet üzerinden olduğu kitabın sırt derisi, kapağı gibi durumlar hakkında bilgi sahibi olunamıştır. Kitap kapağının iç tarafında Fransızca el yazısıyla birden fazla kütüphane kaydı olduğu anlaşılmaktadır; okunabilen en son kayıta 17 Mayıs 1878 tarihi mevcuttur. Nüshanın 1b bölümünün alt köşesinde Bibliotheque Nationale kütüphane damgası bulunmaktadır.

Her varağın sol üst köşesine sonradan numaralar eklenmiştir. Varaklar genel olarak temiz bir şekildedir. 229, 230, 232, 247, 248, 250, 255, 276, 278, 289, 290, 306, 307, 309, 316, 322, 328, 332, 342, 352, 364, 367, 369, 388. varaklarda siyah mürekkep lekeleri; 316. ve 317.varaklarda orta kısmında yırtılmalar; 388. ve 389. varaklarda satır arası ve kenarında karalamalar mevcuttur. Ancak bu durumlar, yazıların okunmasına engel teşkil etmemektedir. Bazı sayfa kenarlarında ise ufak aşınmalar görülmektedir.

322a'da "Muhammed" yazılı bir müellif imzası bulunmaktadır. Yine bu sayfada eserin buraya kadarki kısmı bitirilip Kahraman-ı Katil başta olmak üzere çeşitli hikayelerden bahsedileceği belirtilmektedir. Aynı varağın sol üst kısmında ise Arap harfleri ile "üçüncü cild" ibaresi yer almaktadır.

Eser, siyah mürekkep ile yazılmış olup herhangi bir başlık kullanımı yapılmamıştır. Eserin bazı bölümlerinde ve özellikle bazı hikaye geçişlerinde kelimelerin altı çizilidir. Birkaç istisina dışında 214-321 varakları 21 satırdan, 323-424 varakları 19 satırdan oluşmaktadır. Buna ilaveten eserin sonuna sonradan iki varaktan oluşan bir yıldızname eklenmiştir. Yine bu kısmın birkaç yerinde Fransızca el yazısıyla esere dair olduğu düşünülen birtakım yazılar mevcuttur. Kütüphane damgası

eserin sonundaki yıldız-namenin son varlığında da bulunmaktadır. Eserin eldeki bu nüshadan hariç olarak başka bir nüshası bulunamamıştır.

7. Eserin Söz Varlığı

Osmanlı Türkçesi, Batı Türkçesinin 16. ile 20.yüzyıllarını içine alan ikinci yazı dili devresidir. Bu devrenin ilk asırları Eski Anadolu Türkçesi, son asırları ise standart Türkiye Türkçesi ile büyük oranda aynılık gösterir. Eserlerdeki yazım hususiyetlerinin müelliflerin / müstensihlerin bilgisi ile orantılı olarak değiştiği görülür. Özellikle edebî kaygı olmadan yazılan eserlerde Türkçenin tarihî fonetiğinin gelişimini belirlemeye kaynaklık edebilecek nitelikte malzemeler bulmak mümkündür (Direkçi, 2020: 19). İncelemeye konu olan eser, harekesiz nesih hat ile yazılmıştır. Yazmada yazım özelliklerine bakıldığında geç dönem Eski Anadolu Türkçesinin izlerini görmek mümkündür. Bununla beraber Arap ve Fars imla özellikleri bir arada görülür.

Müellifin iyi bir imla eğitimi olmaması veyahut bu konuda titiz davranmaması sebebiyle imla konusunda bir düzensizlik ve belirsizlik metin genelinde kendini göstermektedir. Türkçe ve Arapça-Farsça kelimelerde ikili yazımlar başta olmak üzere yine Arapça ve Farsça bazı sözcüklerin Türkçeleştirildiği görülmektedir.

8. Şimdiki Zaman Eki Olan -yor Eki Kullanımına Dair Örnekler

Zaman kavramı temelde üç ana durumda kendisini gösterir: Geçmiş, şu an ve gelecek. “Şu an” dediğimiz zaman kavramı, eylemin başlamış olduğunu ve hâlen sürdüğü belirtmek için kullanılır. Bu zaman dilimi Türk dili için Türk dili tarihi boyunca çeşitli eklerle karşılanmıştır. Fakat bugün Türkiye Türkçesi için şimdiki zaman eki için genel kullanım -yor eki olmuştur.

Bu ek de hem şekil hem zaman ifade eden eklerden biridir. Şekil olarak bildirme, zaman eki olarak da şimdiki zaman ifade eder. Yani bu ek hareketin şimdiki zamanda ortaya çıktığını bildirir. Belirli bir zaman gösteren kesin bildirme ekidir (Ergin 2007: 295).

Bugün Türkçede şimdiki zaman eki -yor’dur. Fakat Eski Anadolu Türkçesinde şimdiki zaman eki için özel bir ek kullanımı olmadığı düşünülmektedir. Bu kip genellikle geniş zaman ekleri ile, bazen de -a/-e istek ekiyle karşılanmıştır: bil-ür-em ki (bilmiyorum ki) mekrinden emîn ol-ımaz-am (olamıyorum), gör-e tururam (görüyorum), kaç-a turur (kaçıyor) (Özkan 2009, 138). Timurtaş, Eski Türkiye Türkçesi adlı eserinde –yor ekinin XIV.yy.da görülmesine rağmen incelediği XV. yy.

metinlerinde tespit edilemediğini vurgulamış, şimdiki zaman için çok defa muzari ekinin kullanıldığını belirtmiştir (Şahin 2006: 215).

Türkçede birçok defa şimdiki zaman için geniş zaman eklerinin kullanıldığını görüyoruz. Zaten bir şekil veya zamanın kendisine yakın başka bir şekil veya zaman eki ifadesi ile daima ola gelen bir hâldir. Geniş zaman eklerinin şimdiki zaman için kullanılması bilhassa belirli bir zaman ekinin bulunmadığı eski devrelerde çok görülür (Ergin 2007: 295).

-yor şimdiki zaman eki, yorı- “yürümek” fiilinin yorı-r geniş zaman biçiminden çıkmıştır. Batı Türkçesinin başında yorı- fiilini geniş zamanı ile bağlandığı asıl fiilin şimdiki zamanını ifade eden bir yardımcı fiil olarak görüyoruz: gelü yorır, geli yorır “geliyor”, gide yorır “gidiyor” misallerinde olduğu gibi. İşte Eski Anadolu Türkçesinde hep birleşik fiil çerçevesi kullanılan bu yorır Osmanlıcada haploloji yolu ile ekleşmiş ve böylece -yor eki ortaya çıkmıştır. -yor ekinin bugün vokal uyumu dışında kalmasını ve ek olduğu hâlde o vokalini taşımasının sebebinin de bir kelime kökünden kalmış bulunmasıdır (Ergin 2007: 296).

“yorır” Eski Anadolu Türkçesinde asıl fiil köklerine -u, -ü:-ı,-i,-a,-e şeklinde çeşitli gerundium vokalleri ile bağlanırdı. Ekleşme olup -yor teşekkül ettikten sonra bu gerundium ekleri hüviyetlerini kaybetmiş ve yardımcı ses durumuna düşmüşlerdir. Yardımcı ses durumuna düşüncede -a, -e değişmiş, sonra geriye kalanları da vokal uyumuna bağlanmıştır (Ergin 2007: 297).

Şimdiki zaman eki olan -yor ekini 17. yy’a ait Mecmûa-i Hikâyât metninde kullanım örneklerine doktora tezine konu olan ilgili bölümler içerisinde rastlanılmaktadır. Fakat bu durum yaygın bir kullanım olarak kendisini göstermemektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde -yor < -yorır eki, metnin birkaç yerinde kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu kullanımda metindeki örneklere bakıldığında hem yardımcı ünlüde hem de ekte bir standart olmadığı görülmüştür: Tespit edilebilen dört örnek şunlardır: gelüyor 263a/6, gelüyor 302a/14, geleyorur 342a/3, helāk oluyoruz 284a/7.

- gelüyor 263a/6 (كلویر) → Ekin yardımcı ünlüsü vav / و / ile gösterildiği için /ü/ ünlüsü ile gösterilmiştir.
- gelüyor 302a/14 (كلویر) → Ekin yardımcı ünlüsü herhangi bir işaret ile gösterilmemiştir. Benzer kullanımdaki durum göz önünde bulundurularak ek ünlüsü /ü/ ile gösterilmiştir.

- geleyorur 342a/3 (كله يورر) → Ekin yardımcı ünlüsü he / e / ile gösterildiği için /e/ ünlüsü ile gösterilmiştir. Ek burada yöri- fiilinin yöri-r geniş zaman şeklinden çıkan genişlemiş biçimiyle kullanılmıştır.
- helāk oluyoruz 284a/7 (اولويوروز) → Ekin yardımcı ünlüsü vav / و / ile gösterildiği için /ü/ ünlüsü ile gösterilmiştir.

9. Sonuç

İnsanlık tarihi boyunca edebiyat ve insan ilişkisi hep diri olmuştur. Bunun neticesinde de insanlar birtakım edebî ürünler ortaya koymuştur. Bir seçki olarak nitelendirilebilecek hikaye mecmuaları da bunun bir örneğidir. Bu hikaye mecmuaları bir edebiyat malzemesi sunmasının yanı sıra bir dil malzemesi de sunmaktadır. Çalışmaya konu olan metinde bir zaman dilimi olan şu an / şimdinin 17.yüzyıla ait bir yazıda nasıl gösterildiği gözler önüne serilmeye çalışıldı.

Yürümek < yörümek fiilinden ortaya çıkan şimdiki zaman eki olan -yor eki, 14. yy.'da ilk kez metinlerde tespit edilmiş olsa da işlek bir biçimde kullanılmasının daha sonraki yüzyıllara denk geldiği düşünülmektedir. Fakat işlek bir kullanım hâline 17.yy.'a ait bir metinde rastlanılamamaktadır. Çalışmaya konu olan metin varakları içinde dört örnek tespit edilebilmiştir. Bu örneklerde hem ekte hem de ekin yardımcı ünlüsünde fonolojik düzensizlik mevcuttur. Şimdiki zaman fonksiyonu, 17.yy.'a ait bir metinde de genellikle geniş zaman ekleriyle sağlanmaktadır. Ekin yaygın kullanımının yüzyıl olarak tespiti ancak incelenecek yeni metinler ve yeni çalışmalar ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

AKPINAR, Şerife, 2015. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi “3469” Numarada Kayıtlı Bir Şiir Mecmûası. *Turkish Studies*, 10(8), s. 341-384.

DEVELLİOĞLU, Ferit, 2007. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 1195 s.

DİREKÇİ, Bekir, 2020. *Kahramân-Nâme*, Palet Yayınları, Konya, 978 s.

ERGİN, Muharrem, 2007. *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 407 s.

GÜRBÜZ, Mehmet, 2013. Şiir Mecmualarının Kaynakları Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-*, 8(1), s. 315-322.

KILIÇ, Atabey, 2012. *Mecmua Tasnifine Dair Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VII: Mecmua: Osmanlı Edebiyatının Kırkambarı*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, s.75-96.

KUT, Günay, 1990. *Mecmûa, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, c. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul.

KÖKSAL, M. Fatih, 2012. *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul, 508 s.

LEVEND, Agah Sırrı, 1998. *Türk Edebiyatı Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 666 s.

ÖZGERİŞ, Mutlu Melis, Ayşe Ulu, 2023. Mecmualara Bir Örnek: Süleymaniye Kütüphanesi İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu 3493 Numaralı Mecmua. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 11, s. 520-539.

ÖZKAN, Mustafa, 2009. *Türk Dilinin Gelişim Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul, Filiz Kitabevi Yayınları, 1276 s.

ŞAHİN, Hatice, 2006/2. “Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı”, *Uludağ Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 7, Sayı: 11, s. 213-221.

Şemseddin Sami, 1989. *Kamûs-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1574 s.

ŞENÖDEYİCİ, Özer. Ahmet Akdağ, 2016, *Mecmualar ve Cönkler, Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul, Kesit Yayınları, 672 s.

Uzun, Mustafa, 2003. Mecmua, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 28, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 265-68.